

Janez A. Arnež

Moja belgijska leta (1946-1951)

Ob znastvenikovi osemdesetletnici

Po maturi leta 1942 sem skušal priti v Švico in študirati na univerzi v Fribourgu. Dobil sem obljubo, da naj bi dobil nekaj podpore pri švicarski karitas. Na policiji v Ljubljani so me Italijani zasliševali. Prinesel sem jim tudi dokaz, da sem arijskega porekla, kar so od mene zahtevali. Toda dovoljenja kljub posredovanju škofa dr. Gregorija Rožmana nisem dobil. Ostal sem v Ljubljani in se jeseni 1942 vpisal na pravno fakulteto in naslednje leto 1943 končal prvi letnik z vsemi izpiti. Istočasno sem na teološki fakulteti poslušal predavanja iz filozofije pri profesorjih dr. Janžekoviču in Trstenjaku. Junija 1943 sem opravil pri dr. Trstenjaku izpit iz uvoda v filozofijo in iz zgodovine filozofije.

Maja 1945 sem se iz Trsta umaknil na hrvaški ladji in s tremi ducati slovenskih prijateljev pristal ob izlivu reke Tilment v morje. Po dveh tednih bivanja na obali so nas – na naše neprestane prošnje, novozelandski vojaki na tovarnjakih odpeljali v Ceseno. S civilnimi begunci sem prišel v obmorsko letoviško mestece Riccione, kjer sem stanoval skupno – med drugimi – s profesorjem Lojzetom Geržiničem in kiparjem Francetom Goršetom. Preživeli smo lepe poletne mesece. Ko se je bližala jesen, sta oba, Geržinič in Gorše, skupno z drugimi kvalificiranimi begunci, odpotovala v Trst in dobila zaposlitev na novo-odprtih slovenskih učnih zavodih.

Ko so prijatelji odhajali v Trst in Gorico, sem ponovno skušal priti na univerzo, da bi nadaljeval s študijem. Šel sem v Milano in bil sprejet pri rektorju katoliške univerze Sacro Cuore, patru dr. Agostinu Gemelliju. Na univerzo bi me takoj sprejeli, toda nisem našel materialne možnosti za preživljanje. Dr. Gemelli je bil zdravnik, konvertit, katoliški duhovnik in redovnik-frančiškan. Njegova specializacija je bila eksperimentalna psihologija. Nekaj let poprej je delal pri njem tudi prof. Trstenjak. Ko sem bil pri rektorju, sem že vedel, da so ljubljanski bogoslovci s svojimi profesorji obnovili delo ljubljanske teološke fakultete in sicer v opatiji Praglia v bližini Padove. Mislim sem, da je bil med profesorji tudi Trstenjak. Ko sem to svojo misel Gemelliju omenil, je takoj naročil tajnici, naj piše v Praglio in povabi Trstenjaka v Milano. Seveda ga tam ni bilo, ker je Trstenjak, simpatizer OF, ostal v Ljubljani in se ni umaknil v begunstvo.

Ob isti priliki sem šel v nadškofijsko palačo h kardinalu Alfredu Ildefonsu Schusterju, ki je bil tedaj znan, ker je ob koncu druge svetovne vojne pri esesovskem generalu Karlu Wolfu dosegel, da Nemci pri svojem umiku niso poškodovali mesta. Kardinala sem prosil za denarno podporo. Nekaj sem dobil, kar je seveda zadostovalo le za kritje trenutnih potreb.

Poskusil sem nato s študijem v Švici. Šel sem ilegalno v Švico. V kraju, ka-

mor sem prišel, sem našel stražniško postajo. Ko sem vstopil, sem videl na steni viseti puške, nikjer pa ni bilo nobenega stražnika. Domačini so mi dejali, naj grem pogledat v gostilno. Tam sem res našel službujočega stražnika. Gostilničar mi je dal jesti in piti, medtem ko je šel stražnik telefonirat svojim nadrejenim v Bellinzono. Povedal mi je, da so tamkajšnje policijske oblasti odločile, da mi ne morejo dati dovoljenja za bivanje in da naj se vrnem v Italijo. Domačini so mi v želji, da mi pomagajo, svetovali, naj ostanem kar v Švici, naj si dobim delo in s prihranki začnem študirati. Za ilegalno življenje se nisem mogel odločiti. Vrnil sem se po isti poti na jug. Ko sem prešel italijansko mejo, me je italijanska obmejna straža prijela in bil sem poldrugi mesec zaprt v Menaggio ob jezeru Como. Po izpustitvi sem se obrnil proti jugu v begunsko taborišče Servigliano, kjer je bilo precej Slovencev. Tam sem izvedel, da je mogoče študirati na univerzi v Bologni, ker je v tem mestu dom za begunske študente, ki jim nudi vso oskrbo.

Prišel sem v Bologno, kjer je bilo že kar precej Slovencev in Slovenk poleg dijakov drugih narodnosti (Litovcev, Albancev ...). Vpisal sem se na ekonomsko fakulteto. Nikakor nisem želel ostati v Italiji. Po italijanskih univerzah se je začela »epurazione«, čiščenje fašističnih elementov. Glavni redni profesorji, »catedratici«, so bolj ali manj morali, s prepričanjem ali brez prepričanja, stopiti v fašistično stranko, če so hoteli doseči in obdržati visok položaj. Zamenjali so jih povečini mladi predavatelji, ki so šele začeli svojo univerzitetno kariero. Začel sem iskati druge možnost za študij. Obrnil sem se na uni-

verzo v Louvainu (Belgija) in dobil polnjen odgovor. Zvedel sem, da je Belgija že tedaj imela generalni konzulat v Milanu in sem tja pisal za vstopno dovoljenje. Verjetno sem bil eden prvih študentov, ki je prosil za »študijsko« dovoljenje za vstop v Belgijo. Kar hitro sem dobil sporočilo s konzulata, da je iz Bruslja prišlo zaproseno dovoljenje. Pred kratkim sem našel kopijo pisma, ki ga je dr. Miha Krek 17. avgusta 1946 pisal belgijskemu zunanjemu ministru Paulu Henriju Spaaku in ga prosil, da odobri vstopno vizo, za katero sem zaprosil v Milanu pod številko 836. To posredovanje je bistveno prispevalo k uspehu moje prošnje. Potreboval sem še potni list. Peljal sem se, preoblečen v angleškega vojaka – obleko sem si sposodil – z vojaški vlakom, ki je vsak dan vozil z Dunaja v Rim in se ustavil tudi v Bologni. Tako sem imel brezplačen prevoz. V Rimu sem šel na AMG (Allied Military Government), kjer sem dobil dokument, ki je nadomeščal redni potni list. In na ta dokument je konzul izdal vstopno dovoljenje za Belgijo.

Obisk Rima sem porabil za skok v Neapelj, kjer je bil moj stric, bivši jugoslovanski letalski stotnik Franc Egger, z nekaj slovenskimi vojaki v angleški službi. Tam so me pogostili, kar je bilo nekaj izrednega za človeka, ki se je moral navaditi na taboriščno dieto. Šel sem na Vezuv in gledal v krater. (Dovtip: baje je nekdo v družbi dejal: Vezuv pa vedno kadi. Takoj se oglasi neka ženska in pripomni: uboga žena, ki ima takega moža.)

Dobil sem denar za vožnjo z vlakom in se jeseni odpravil proti Belgiji. V Parizu so mi ukradli kovček. V vreči, ki pa sem jo imel pri sebi, sem imel doku-

mente, čevlje in nekaj ekonomskih knjig. Ko sem prišel v Bruselj sem se obrnil na žosiste. Imeli so veliko stavbo z napisom KAJOC (incialke KAJ so bile za flamsko ime, JOC pa za francosko ime organizacije mladih krščanskih delavcev). Tam so mi dali dobro kosilo, denar za potovanje v Louvain in naslov predstavnika JEC-istov (mladih katoliških dijakov) v Louvainu. V Louvainu sem preko omenjenega mladega prijatelja dobil stanovanje v Maison Internationale. Profesor, ki je bil ravnatelj te hiše, mi je preskrbel delo pri nekem italijanskem pleskarju v Louvainu, pri katerem pa sem delal le nekaj dni. S posredovanjem p. Antona Prešerna, D.J. sem dobil delo v uredništvu revije Nouvelle Revue Théologique (urednik dobri pater Jean Levie, profesor Nove zaveze), ki je bilo tedaj v jezuitski redovni hiši, v starem delu mesta, rue des Recolléts (Minderbroederstraat). V tej hiši je v preteklosti živel p. Damijan (Jožef de Veuster), znani misijonar med goba-vcami na Havajih.

Vpisal sem se na univerzo. Po intenzivnem »barantanju«, ko sem pokazal potrdili o opravljenih izpitih na pravni in teološki fakulteti, so me sprejeli v tretji semester fakultete za politične in socialne vede pod pogojem, da naredim nekaj dodatnih izpitov. Ob delu in lastnem gospodinjstvu sem vztrajno študiral, da sem diplomiral leta 1948. Takoj nato sem se vpisal na ekonomsko fakulteto, naredil nekaj dodatnih izpitov, da so me sprejeli v četrti semester. In leta 1950 sem diplomiral iz ekonomskih ved. V obeh primerih sem moral napisati diplomsko nalogo in jo zagovarjati.

Nato sem se vpisal na doktorski kurz pri prof. Leonu Duprieuju, ki je sprejel

načrt teze o vlogi davčne politike v razvoju judovskega gospodarstva v Palestini. Šel sem na pravkar odprto izraelsko veleposlaništvo v Bruslju in dobil tam nekaj dokumentacije. Prof. Francesco Vito z univerze Sacro Cuore, Milan, je dobil neko mednarodno štipendijo, da je prišel tudi v Louvain razpravljat z doktorandi o njihovih tezah. Tako sem tudi jaz prišel na vrsto za razgovor. Tega profesorja sem zelo cenil in sem si nabavil skoraj vse njegove knjige, ki jih še sedaj hranim. Prav tako sem cenil prof. Amintoreja Fanfanija z iste milanske univerze, ki je v času svoje vojne emigracije v Švici napisal zgodovino ekonomskih teorij. Naj tu omenim, da sem skušal leta 1945 največ zaradi teh dveh profesorjev priti na milansko univerzo, kjer sta predavala. Teze nisem dokončal, ker sem dobil leta 1951 dovoljenje za naselitev v Združenih državah.

Univerza v Louvainu je bila tudi v tistih povojnih letih lepo urejena. Videz stare modrosti, velike tradicije in znanstvene resnosti. Ameriški teologi so imeli v tem mestu svojo ustanovo in jih je precej študiralo na univerzi. Tudi jezuiti so imeli precej ameriških bogoslovcev, s katerimi sem se spoprijateljil. Ko sem začel pisariti v ZDA, so mi pomagali francoska pisma prevajati v angleški jezik. Univerza je imela francoske in vzporedne flamske oddelke. Vsak je imel možnost odločiti se za jezikovni oddelek, ki mu je bil po volji. Tako sem spoznal poljskega medicinarja, ki je znal nemško in se je vpisal na flamski oddelek. Jaz sem študiral na francoskem oddelku.

Že v prvi vojni je bilo precej univerzitetnih stavb poškodovanih. Največja

škoda je bila, ko je popolnoma zgorela univerzitetna knjižnica z vsemi knjigami. Po vojni so zgradili novo stavbo ob precejšnji ameriški pomoči. Zato so velik trg pred novo knjižnico poimenovali po ameriskem predsedniku Herbertu Hooverju. Maison Internationale, kjer sem sprva stanoval, je bila v bližini knjižnice na istoimenskem trgu.

Univerza je vabila tudi znane osebnosti, da so predavale dijakom. Spominim se zanimivih politično-zgodovinskih predavanj Françoisa Ponceta, ki je bil francoski ambasador v Berlinu v času Hitlerja in Georges Bidaulta, bivšega francoskega zunanjega ministra. Predaval je tudi Paul Claudel, znani literat in francoski diplomat (veleposlanik v Tokiu). V času češke krize je predaval tudi neki češki profesor fiziologije, ki je pred vojno študiral v Louvainu. Po prepričanju in tudi po strankarski pripadnosti je bil socialist in nam je razlagal, kako je on gledal na politični položaj v ČSSR. Govoril je zelo optimistično, kot je bil sam v svojem srcu prepričan. Ker so mene prosili, naj bi o predavanju napisal poročilo za dnevnik *La Libre Belgique*, sem poročilo hitro pripravljal, a že naslednji dan me je profesor prosil, naj ne pošljem nobenega poročila. Ni sicer rekel, zakaj ne želi poročila v dnevniku, ampak ni bilo dvoma, da je bil v ozadju strah, ki se je tudi pri njem z ozirom na hiter razvoj dogodkov v njegovi domači deželi, večal.

Francoski del jezuitskega reda je imel v Belgiji svojo provinco. Na rue des Recollés v mestu Louvain, so bivali francosko govoreči jezuiti začasno, ker so v vojni dobi pri bombardiranju izgubili svojo stavbo. Ko so stavbo v kraju Eegenhoven, malo zunaj mesta

Louvain, obnovili in razširili, so tam obnovili svojo ustanovo z imenom Faculté St. Albert – de – Louvain. Tja se je preselilo tudi uredništvo revije, pri kateri sem delal. Šef fakultetne knjižnice je bil p. Charles Martin, D. J., profesor cerkvene zgodovine, ki je že v svojem času hodil kjerkoli je mogel in nabavljal knjige za nadomestilo požganih. O teh potovanjih mi je pripovedoval zanimive in naravnost napete zgodbe. Po preselitvi jezuitov se je moje službeno mesto precej oddaljilo od mojega stanovanja in hoditi bi moral ven »na deželo«, med polja in travnike. Kupil sem si staro kolo od sirijskega študenta farmakologije, doma iz Alepa. Tedaj sem prvič občutil sistem kupčevanja pri Arabcih. Če bi naju kdo tedaj filmal in najine glasove posnel, bi bilo verjetno kar precej smeha.

Delal sem tudi v fakultetni knjižnici. Pater Charles Martin je dobival kataloge raznih antikvariatov, predvsem iz Holandije, pa tudi od drugod. Ko je šlo za pomembna, zelo iskana dela, je poslal naročilo po telegramu. Te telegrame sem nosil, oziroma vozil, na državni telegrafski urad pri pošti in vedno brzel, kolikor sem znal in zmogel. Nekoč je pater prišel in mi dejal; »Janez, odlično si vozil. Prišli smo z naročilom pet minut pred vatikansko knjižnico in dobili smo knjigo.«

Želel sem spoznati življenjske pogoje delavcev-rudarjev. Preko nekega profesorja sem dobil dovoljenje od ravnatelja premogovnika v kraju Frameries, da lahko v počitniških mesecih 1947 delam tam. Pogoj pa je bil: nihče ne sme izvedeti, da sem dijak, ker uradno ne bi smel delati, ker nisem imel delavske knjižice. Delal sem kot rudar 350

metroov pod zemljo. Stanoval sem v delavskih barakah za tuje delavce. Bilo je veliko Italijanov, Poljakov, Rusov, Ukrajincev in nekaj Jugoslovanov. Skoraj vsi, razen Italijanov, so bili begunci in so prišli iz begunskih taborišč v Nemčiji. Če so hoteli ostati v Belgiji, so morali ostati v rudnikih. Tam sem občutil velike probleme in težo življenja ljudi, ki so bili odtrgani od svoje domovine in so živeli v popolnoma tujem svetu. Jezika niso poznali, nekaj nemščine jim je ostalo iz taborišč. Italijan mi je tožil nad Belgijo, ki pa je bila meni zelo všeč, de je »terra senza sole, senza amore«. Ni čudno potem, da so izdajali list *Il sole d'Italia*.

Med delom sta prišla nekoč k meni dva zastopnika belgijskih socialističnih sindikatov. Pogovarjali smo se, kot je bila v rovu navada, čepe (*accroupi*, so dejali). Hotela sta me pregovoriti, da bi sprejel delovno mesto vozača male lokomotive, ki je vozila vagone s premogom. Tedaj je lokomotivo vozil mlad Poljak, ki pa ni znal francoskega jezika in je bila nevarnost nesreče, če ne bi razumel navodil in se po njih ravnal. Poleg tega sta me nagovarjala, naj bi postal zastopnik za tuje delavce pri socialističnem sindikatu. Obljubila sta mi celo nevesto, če pristanem na njun predlog. Rekel sem, da moram vso stvar premisliti. Na srečo se je tedaj moja doba dela v rudniku končala in sem preprosto izginil, ne da bi mi bilo treba dati odgovor na katerikoli od stavljenih predlogov.

Ker sem znal francosko, so me ti tuji rudarji, s katerimi sem živel v barakah, prosili za pomoč. Neki Rus me je naprosil, da sem ga peljal v Mons, kjer sva šla v socialistični boksarski klub, da se

je tam vpisal. Ukrajinec me je prosil, naj grem z njim kupovat rabljeno pohištvo, ker pride žena iz taborišča, da bo družina opremila svoje stanovanje. Neki Poljak se je tako napil, da so ga morali peljati v bolnišnico. Bil sem pri njem in ker je divjal, me je sestra v bolnišnici prosila, naj ostanem pri njem, ker se ga je sama bala, niti se ni mogla z njim pogovoriti. Zgubil sem delovni dan in bil ob plačo. In tako je moje posredovanje trajalo nekaj tednov. Ko me je pa neki Bosanec prosil, naj grem za tolmača, ker je dobil belgijsko dekle, a se ne more z njo pogovoriti, sem si dejal, da v takem cirkusu ne morem ostati in sem si našel zasebno stanovanje.

O razmerah v rudnikih med tujimi delavci sem poročal v glavnem uradu belgijskih krščanskih sindikatov v Bruslju. Nekaj let po mojem odhodu iz Belgije so poskrbeli za organizacijo begunskih delavcev raznih narodnosti. Organizirali so se tudi Hrvatje in izdajali Sindikalni glasnik, v katerem je najti tudi slovenske člane. Večkrat sem obiskal tudi slovenske rudarje v pokrajini Limburg, v krajih kot so Eisden, Zwartberg, Genk itn.

V Louvainu sem stanoval pri flamski družini Neuhard. Imeli so tri dekleta in enega fanta. Mimo hiše je vozil tramvaj v Bruselj, kakih 25 kilometrov oddaljeno prestolnico. Večkrat sem se tja peljal, posebno ko sem moral iskati razna dovoljenja. Najprej sem si nabavil apoludski Nansenov potni list *Titre de voyage*. Vanj sem dobil vizume Italije, Francije, Španije in zaveznikov za vstop v STO (svobodno tržaško ozemlje). Prve počitnice sem delal v rudniku, ostale počitnice, od 1948 do 1951, pa

sem porabil za potovanje v Pariz, Barcelono, Madrid, Trst in Gorico. V Madridu smo imeli Slovenci vsako leto študijske tečaje in imel sem več referatov. Sodeloval sem tudi s članki pri listu Nova doba, ki ga je v Madridu urejal moj prijatelj Viktor Antolin. Leta 1948 sem šel s prijateljem Milanom Tumo in s španskimi romarji na odprtem tovarnjaku na mladinsko romanje v Santiago de Compostela. Naslednje leto, 1949, pa sem se kot slovenski zastopnik udeležil kongresa Pax Romane v Luksemburgu. Neka Švicarka se je z veseljem spominjala predvojnega kongresa v Sloveniji. In menda so v zahvalo za slovensko gostoljubnost Švicarji plačali stroške moje udeležbe na kongresu.

Stopil sem v stik z dr. Mirkom Ruplom, ravnateljem NUK-a in z dekanom ekonomske fakultete dr. Jožetom Pokornom in se z njima dogovoril glede zamenjave knjig. Z vsakim od teh dveh sem uporabljal drug priimek. Z Ruplom

sem si dopisoval v francoščini, ker sem vedel, da zna ta jezik. Nekajkrat mi je odgovorila dr. Melitta Pivec-Stele. Na ekonomsko fakulteto pa sem pisal v slovenščini. Obe ustanovi sta z veseljem sprejemali knjige iz tujine, ki sta jih izbrali s seznama moje ponudbe. Z NUK-om je ta zamenjava trajala 40 let, z ekonomsko fakulteto pa nekaj manj. Tako sem dobival iz Slovenije knjige, ki so me zanimale.

Za ameriško naselitveno dovoljenje sem moral iti na ameriški generalni konzulat v Antwerpen. Zanimivo mesto je in precej dobro sem si ga ogledal. Tam sem leta 1951 prvič videl televizijski prenos slik in vesti in prvič poskusil kokakolo. V neki trgovini so predstavili to novo pijačo in sem dobil stekleničko v dar.

Novembra 1951 pa sem zapustil Belgijo in preko Nemčije odpotoval v Združene države.